

ÖZET

Bu çalışma, Federal Almanya, Türkiye ve Avrupa Birliği hukuk sistemlerinde uygulanan anayasa şikâyeti mekanizmasının, bireylerin temel haklarını korumadaki işlevselliğini ve devletin hukuki işlemlerinin denetlenmesindeki rolünü karşılaştırmalı bir perspektifle ele almaktadır. Çalışmanın temel amacı, farklı yargı sistemleri içerisindeki anayasa şikâyeti uygulamalarını tarihsel, yapısal ve normatif açıdan inceleyerek, ulusal egemenlik ile uluslararası yükümlülükler arasındaki gerilimleri ortaya koymaktır. Böylece, anayasa şikâyeti mekanizmasının demokratik hukuk devletinde oynadığı temel rol ve işlevler detaylı olarak değerlendirilmektedir.

Araştırmanın metodolojisi, karşılaştırmalı hukuki analiz yaklaşımına dayanmaktadır. Çalışmada, Almanya'nın federal yapısının getirdiği çok katmanlı yargı sistemi ve Türkiye'nin 2010'daki anayasa reformları ile hayata geçirilen bireysel şikâyet hakkı esas alınarak, iki farklı sistem arasındaki kurumsal ve uygulamaya yönelik farklar somut ampirik verilerle desteklenmiştir. Bundesverfassungsgericht'in yıllık raporları, 2009'daki "Lissabon"(Lizbon) kararı ve 2020'deki EZB'nin (Europäische Zentralbank: Avrupa Merkez Bankası) anleihekauf programına (tahvil alım programına) ilişkin karar örnekleri, Almanya'daki yargısal denetim süreçlerinin işleyişini ortaya koyan somut veriler arasında yer almaktadır. Türkiye açısından ise, Selahattin Demirtaş davası ve diğer ilgili mahkeme kararları, reform sonrası dönemde bireysel şikâyet hakkının nasıl uygulandığını ve normatif gerilimlerin pratikte nasıl tezahür ettiğini göstermektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde, Almanya'daki anayasa şikâyeti mekanizmasının tarihsel gelişimi ve federal yapının sunduğu çok katmanlı denetim imkânları ele alınmaktadır. Almanya'da, anayasa şikâyeti, hem merkezi hem de eyalet düzeyinde gerçekleştirilebilen, devlet organlarının hukuka uygunluğunu kontrol eden temel bir araç olarak konumlandırılmaktadır. Özellikle 2009'daki "Lissabon" kararı, Almanya'nın ulusal egemenlik anlayışını koruma amacıyla Avrupa Birliği ile kurulan ilişkilerde kritik bir rol oynamıştır. Benzer şekilde, 2020'de alınan ve EZB'nin anleihekauf programını hukuki temelleri açısından sorgulayan karar, ulusal yargının uluslararası normlara karşı tutumunu gözler önüne sermektedir. Bu örnekler, Almanya'daki

anayasa şikâyeti mekanizmasının, federal yapının getirdiği özgünlüğü ve esnekliği nasıl somutlaştırdığını ortaya koymaktadır.

İkinci bölümde ise, Türkiye'nin anayasa şikâyeti uygulamaları detaylı bir biçimde incelenmektedir. Türkiye'de, 2010'daki anayasa reformu sonrası bireysel şikâyet hakkının tanınması, vatandaşların devletin uygulamalarına doğrudan itiraz edebilmesini sağlamış, bu durum ulusal hukuk düzeninde önemli bir dönüşüm olarak değerlendirilmektedir. Türkiye'deki uygulamada, özellikle siyasi ve güvenlik odaklı davalarda ortaya çıkan normatif gerilimler, anayasa şikâyeti mekanizmasının uluslararası standartlarla uyum sağlamada yaşadığı zorlukları göstermektedir. Selahattin Demirtaş davası, bu gerilimlerin somut örneklerinden biri olarak ele alınmakta; mahkemenin uluslararası hukuk ile ulusal güvenlik ve siyasi çıkarlar arasındaki dengeyi nasıl kurmaya çalıştığı tartışılmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'deki uygulamanın, demokratik hukuk devletinde bireysel hakların korunmasında yaşanan yapısal ve normatif zorlukları ortaya koyduğu savunulmaktadır.

Üçüncü bölümde, uluslararası boyut ele alınarak, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ve Avrupa Birliği normlarının, ulusal anayasa şikâyeti uygulamaları üzerindeki etkileri incelenmektedir. Hem Almanya hem de Türkiye'de, AİHM kararları ve AB'nin normatif düzenlemeleri, ulusal yargı organlarının kararlarını şekillendirmekte ve ulusal egemenlik ile uluslararası yükümlülükler arasındaki dengeyi sağlamaya çalışmaktadır. Çalışmada, özellikle AİHM'nin temel hak ihlalleri konusundaki kararları ve AB'nin entegrasyon sürecinde getirdiği hukuki baskılar, ulusal yargıların normatif gerilimlere karşı geliştirdiği stratejiler ışığında değerlendirilmiştir. Bu analiz, ulusal yargı organlarının uluslararası normlarla uyum sağlama süreçlerinde karşılaştıkları sorunları ve bu sorunların çözümüne yönelik potansiyel reform alanlarını ortaya koymaktadır.

Ayrıca, çalışmanın son bölümlerinde, anayasa şikâyeti mekanizmasının, modern demokratik hukuk devletlerinde temel hakların korunması ve hukuki denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi açısından taşıdığı öneme vurgu yapılmaktadır. İlgili yargı kararları ve ampirik veriler ışığında, anayasa şikâyeti mekanizmasının yalnızca devlet organlarının denetlenmesi için değil, aynı zamanda toplumsal barışın ve hukuki güvenin tesis edilmesinde de merkezi bir araç olduğu savunulmaktadır. Özellikle, devletin ulusal ve uluslararası düzeydeki normatif baskılarla karşı karşıya kaldığı dönemlerde, anayasa şikâyeti

mekanizmasının işlevi, demokratik değerlerin korunması ve hukukun üstünlüğünün sağlanması açısından hayati bir öneme sahiptir.

Neticede, çalışma; Almanya, Türkiye ve AB hukuk sistemi bağlamında, anayasa şikâyeti mekanizmasının tarihsel gelişimini, kurumsal yapısını, uygulamadaki somut örneklerini ve uluslararası normlarla etkileşimini kapsamlı bir şekilde ortaya koymaktadır. Almanya örneğinde, federal yapının getirdiği esneklik ve çok katmanlı denetim mekanizması, devletin çeşitli kademelerde hukuka uygunluğunu güvence altına alırken, Türkiye örneğinde reform sonrası uygulamalar, ulusal güvenlik ve siyasi dinamikler çerçevesinde normatif gerilimlerin nasıl ortaya çıktığını göstermektedir. Ayrıca, uluslararası düzeyde, AİHM ve AB normlarının ulusal hukuk üzerindeki etkileri, anayasa şikâyeti mekanizmasının yalnızca iç denetim aracından öte, aynı zamanda uluslararası hukukun yerleşme sürecinde önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Bu kapsamlı analiz, anayasa şikâyeti mekanizmasının, demokratik hukuk devletlerinin temel yapı taşlarından biri olarak nasıl işlediğini ve bu mekanizmanın, ulusal egemenlik ile uluslararası normlar arasında denge kurma çabalarına nasıl hizmet ettiğini somut ampirik verilerle destekleyerek sunmaktadır. Çalışmanın bulguları, mevcut yargı uygulamalarının eleştirel bir değerlendirmesini yaparken, gelecekteki reformlara yönelik öneriler geliştirilmesine de zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda, anayasa şikâyeti mekanizmasının, hem devlet organlarının işleyişinde hem de bireysel hakların korunmasında oynadığı rolün yeniden değerlendirilmesi, çağdaş hukuk düzenlerinin güçlendirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışma, somut yargı kararları, yıllık raporlar ve kapsamlı literatür taraması gibi ampirik verilerle desteklenen metodolojik yaklaşımı sayesinde, farklı hukuk sistemleri arasındaki etkileşimleri, normatif gerilimleri ve çözüm arayışlarını derinlemesine irdelemektedir. Böylece, anayasa şikâyeti mekanizmasının, modern demokratik hukuk düzenlerinde yalnızca teknik bir denetim aracı olmadığını, aynı zamanda devletin temel ilkeleriyle uluslararası yükümlülükler arasındaki dengeyi sağlamada stratejik bir rol üstlendiğini ortaya koymaktadır. Özetle, çalışmanın sunduğu ampirik ve normatif veriler, anayasa şikâyeti mekanizmasının gelecekteki reform süreçlerine ışık tutacak nitelikte olduğu gibi, demokratik hukuk devletlerinin gelişimine de önemli katkılar sağlayacaktır.